

name Bernard aangehaald. Dat hij hanteert uit de aansluiting of ook dat der Mystiek zelfden inhoud z. 132. Calvijn's grond; het ge- is, door het wolk der aangedreven spruit zijne ver- an de wisseling Christus in ons at wij aan Zijn ord geene open- arbij komt eene enschap scheidt midden van aat boven lz. 137. Van een affecten, van ging met Chris- kan, ontmoeten geloofsmystiek, st, laat zich op en mysticus zo aronschuldiging ge gemeenschap gepredikt wordt de vrome enke- als lid van het het Bijbelwoord s, blz. 140. Bij zijn leven doen e Schrift is hij 141. De leer wil h het Woord is n ons alles toe- diep ingedrukt tusschen gemeenschap van het Hoofd e zoeken en zoo wijken, zoo ver- af te glijden in innigheid, (de nachtrijmt), de leven is Calvijn et christelijk ge- eestemming van elijk naar Hem id op Hem aan- kenteken van vroomheid der of, blz. 143. Ook het christelijke lich laten gaan t onder be- et Woord ekt is, waarop blijft, blz. 144. ngt ons geen in rioneen be-

waatzijnsinhoud... Want Calvijn verbindt de werking des Heiligen Geestes met de heiliging en vernieuwing van het gansche leven... Het testimonium wordt ons ten deel, om ons zeker te doen zijn van ons heil, en het bereikt dit doel, doordat het de waarheid van Gods Woord aan onze harten bevestigt en ons bij het Woord van God houdt. Van God kan slechts Hij Zelf getuigenis afleggen in Zijn Woord, maar Zijn Woord zal eerst dan geloof in onze harten vinden, wanneer het door het inwendige getuigenis des Geestes verzegeld is. Omdat aldus het testimonium overal verschijnt in verbanding met het Woord Gods, is ook hier aan alles een grens gesteld, wat in de Mystiek zich als werking en ingeving des Geestes voordoet... Unio mystica, zegt Calvijn, te zamen groeien met Christus, lid zijn van Hem, het Hoofd; maar in alles zijn niet wij het, die ons zelve gewichtig toeschijnen en het oog richten op het op en neer van onze vrome ervaringen, gewichtig is Christus, het onveranderlijke voorwerp van ons geloof, zoodat de door de Mystiek be- geerde identiteit van subject en object nooit voorkomen kan, blz. 146.

S. GRELDANUS.

De Groote Catechismus van Zacharias Ursinus. (XXXIV.)

297. Wat beteekent het breken van het brood?

Dat zooals voor elk onzer dat brood gebroken wordt, aldus ook voor elk onzer Christus aan het kruis ver- breijeld en gestorven is.

298. Wat beteekent het gebruiken van brood en wijn?

Ten eerste, dat zooals brood en wijn het lichamelijk leven onderhouden, aldus het lichaam en bloed van Christus, door ons gegeten en gedronken, ons ten eeuwigen leven voeden.

Ten tweede, dat zooals uit vele graankorrels één brood wordt, waarvan wij een deel ontvangen, en uit vele druiven de wijn ontstaat, dien wij drinken; alzoo ook de geloovigen één lichaam worden in Christus.

299. Wat is: Christus' lichaam eten en Zijn bloed drinken?

Het is gelooven in Christus, en door het geloof en den Geest van Christus, die in ons woont, een lidmaat van het lichaam van Christus worden, zoodat wij, om- dat dat (lichaam) in den dood is overgegeven, de ver- geving der zonden ontvangen; en uit Hem, als uit de Bron, (door den H. Geest, die in Hem woont en in ons uitgestort is), het eeuwige leven en de eeuwige ge- rechtigheid, die in Hem is, drinken.

300. Is Christus te eten slechts: deelgenoot worden van de verdienste van Christus en van de gaven des Heiligen Geestes?

Het is dit alleen niet, maar ook de gemeenschap aan den Persoon en zelfstandigheid van Christus Zelf⁶⁵. Want Zijn Godheid woont in ons. Zijn lichaam daaren- tegen wordt zoo met onze lichamen verbonden, dat wij daarmee één zijn.

B.

G. B.

65) ipsius Christi personae et substantiae communicatio.

drift enz. heb- k, en dus een soortige wet- geen prijs in e overheid in net de interne enz. En wat leren kring ten dus hebben de eit in eigen is scheppings- deze wereld niet verdringen elander lig- reiniteit Gods. ng betreft dus enlevings- meenschappen, pperwil in de jn.⁶⁴)

in hoofdzak kring", zooals propageerd, is ij in Kuyper's achtige werke- niteit in eigen nskringen", de de menschen.

over deze ma- tur (!), waarin t werkt naar ns (!), waarop ica mag heer- geloofs (!), bin- on zelf Souve- zens door dat

geloof zich wijdt.⁶⁵) En die natuur, dat den- ken en dat geloof worden door Kuyper nadruk- kelijk „kringen" genoemd en ze hebben ook een in eigen kring geldende soevereiniteit. Ja, de geloofs- soevereiniteit wordt door Kuyper genoemd „de diepste spijl waar alle Souvereiniteit in eigen kring op rust."⁶⁶)

Hier gaat het niet meer over levenskringen in den zin van menselijke gemeenschapsver- banden met een eigen aard en taak en terrein, maar over bepaalde functiën van den mensch, als denken en gelooven; ja zelfs over de „natuur"! En de „sovereiniteit in eigen kring" geldt ook daar!

Wanneer dus de wijsbegeerte der wetsidee met het begrip „sovereiniteit in eigen kring" ook ope- reert ten aanzien van de verschillende mensche- lijke functiën en zelfs bij de natuur-zijden der ge- schapen werkelijkheid, dan doet ze niets, dan navolgen wat Kuyper haar voordeed.

Een paar maal noemde ik reeds het woord „functiën". Het is een woord van groote be- tekenis in de wijsbegeerte der wetsidee, gelijk reeds genoegzaam bleek. Welnu ook dit woord is weer ontleend aan Kuyper's gedachtenwereld. Hij sprak, doeleind op gevoel, denkleven, ethisch, aes- thetisch en geloofs-leven, als van „levensfuncti- òn". Het menselijke leven, zoo betoogde hij, gedijt eerst dan in hogere harmonie, als de ont- wikkeling van deze levensfunctiën een evenredige is.⁶⁷) En met name noemde hij het geloof „de hogere levensfunctie, die tot onze menselijke natuur behoort."⁶⁸)

Wanneer we nu zien, dat Dr Kuyper „de sou- vereiniteit in eigen kring" van kracht acht óók in de „natuur" en de „levensfunctiën" van den mensch, en we houden dan vast, dat naar Kuy- per's rotsvaste overtuiging, alle geschapen leven onder eigen, dat leven in aard en bestaan en wer- king bepalende, wetten is gesteld; ja, dat de eigen- aardigheid van dat leven juist door die van God

65) Souvereiniteit in eigen kring; p. 11/12.

66) Idem, p. 15.

67) Het Calvinisme 2, p. 135, 137.

68) E. Voto II, p. 296.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

Het „Voorbehoud" der Kerk.

II.

In een vorig artikel hebben we den eisch ver- meld, dien Rosenberg en de zijnen aan de Kerk stellen: zij moet zich geheel en onvoorwaardelijk in dienst van het nationale leven stellen; zij mag in deze zaak geen enkel voorbehoud maken; ge- hoorzaamheid aan de eischen van het volksche leven is het eerste gebod.

Welnu, zegt Brachmann in zijn „Alfred Rosen- berg und seine Gegner", aan die voorwaarde vol- doet de hedendaagsche Protestantische Kerk niet; zij maakt „voorbehoud", dat is een niet te looch- nen feit. En hij voegt er, in navolging van Rosen- berg aan toe: Van dit voorbehoud gaat de ver- lammende werking uit, die het droeve lot van de Protestantische theologen werd.

Men realiseere zich goed waarom het hier gaat. Tot de Kerk wordt het verwijt gericht, dat zij Gods geboden hooger stelt dan menselijke, en dat zij door dat te doen zichzelf ondermijnt! Tot de Kerk wordt het verwijt gericht, dat zij ge- hoorzaam is aan haar Heer! Neen, natuurlijk wordt dat verwijt niet in dezen vorm gegoten. Maar, het komt daarop neer; dat is de aan- klacht!

Begonnen wordt met de mededeeling, dat Gods geboden en die van het nationale leven samen- vallen; er is geen onderscheid. En de Kerk, die onderscheid maakt, zegt deze leer, erkent God niet, en verwerpt daarmee het nationale leven. Dat is de vorm, waarin de aanklacht wordt ge- geven. De verleidelijke vorm! De verleiding tot ongehoorzaamheid. Waaraan, helaas, een deel der Kerk bezwijkt. Getuige de verordeningen van Dr. Werner onlangs gegeven. Getuige een uittaling van een Thüringschen „Evangelischen" bisschop, de „Landesbischof" Martin Sane, onlangs gepu- bliceerd. Deze uittaling is te merkwaardig om niet weergegeven te worden.

Sane heeft bij het Sturmhutverlag in Freiburg, een brochure doen uitgegeven, getiteld: „Martin Luther über die Juden". In het voorwoord schrijft deze kerkelijke autoriteit:

„Op den 10den November 1938, op den dag, waarop we de geboorte van Luther gedenken, branden in Deutschland de synagogen. Het Duit- sche volk geeft zijn antwoord op de vermoording van den gezantschapsraad Von Rath door de hand van een Jood. De macht der Joden op economisch gebied wordt definitief gebroken en daarmee den door God gezegenden vrijheidsstrijd met de vol-

gegeven en gehandhaafde wetten is bepaald en wordt bewaard — dan mogen we, blijvend in Kuyper's eigen gedachtenlijn, rustig beweren, dat deze soevereiniteit in eigen kring vanzelf moet leiden tot het aanvaarden van een soevereiniteit in eigen wetskring. Dat wil dan zeggen: een eigensoortigheid en onderlinge onher- leidbaarheid van die „natuur" en die „levens- functiën" MET de wetten, die die „natuur" en die „levensfunctiën" beheerschen.

Wetten en het door die wetten beheerschte leven, passen immers op elkaar als de stempel op de medaille, die met dien stempel geslagen werd.

Maar met het bovenstaande is omtrent dit punt nog niet alles gezegd.

Nog op andere wijze moeten we tot het resul- taat komen, dat Kuyper de soevereiniteit in eigen wetskring met groote klaarheid heeft gezien en geleerd.

Wanneer we hooren van het feit, dat kerk, staat, gezin, universiteit enz. sovereen zijn in eigen kring, dan moet bij ieder de vraag rijzen: wa- rom zijn ze dat? Een dergelijke soevereiniteit kan toch maar niet willekeurig door menschen worden geponeerd!

Natuurlijk heeft ook Dr Kuyper deze vraag ge- steld en beantwoord.

Dit antwoord vernemen we reeds, als we hem over die sovereen kringen hooren spreken als over levenskringen of ook levenssferen — wo- rden door hem voortdurend gebezigd. Maar nog duidelijker wordt het antwoord, als Kuyper ons komt zeggen, dat in die levenskringen, die zich naar eisch van Gods ordinantie vormen, die „in het wezen der dingen gegrond en dus van God ge- schapen" zijn, een eigensoortig „leven", een be- paalde „levensuiting" wordt gevonden. In elken kring „openbaart" zich een bepaald „leven". We vinden er in: „levensuitingen" der „maatschap- pij."⁶⁹) Er zijn „organen", „organisatiën", waarin

69) Kuyper vat hier onder „maatschappij" samen alle „leven", dat „zijn impuls niet van den Staat ontvangt: t.w. het huizezin, de Kerk, de plaatselijke gemeente, handel, nijverheid, wetenschap, kunst en wat dies meer zij". Ons Program 1, p. 300.

ledige bevrijding van ons volk gekroond. Het We- reldkatholicisme en de Oxfordwereld protesteert; zij verheffen samen met de Westersche democra- tieën hun stemmen als beschermheeren der Joden, en stellen zich tegenover het Duitse Rijk, waar dat den Joden den oorlog verklaart. In dit uur moet de stem van den man gehoord worden, die als de Duitse profeet in de 16de eeuw, uit on- kunde (!) eerst als vriend der Joden begon, maar die, door zijn geweten gedreven en door zijn levens- ervaringen geleerd, de grootste anti-semiet van zijn tijd is geworden, de man, die zijn volk tegen het Joodsche gevaar waarschuwt. Zijn stem is ook nog heden geweldig dan het armzalige woord der internationale Jodengenooten en schriftgeleerden, die zich van God en volk vervreemd hebben en die niets meer van Luther's werken wil welen...

Tot zoover bisschop Sane.

Dat is het „christendom", zooals dat heden in sommige landen geleerd wordt. Deze „dienaar" maakt geen „voorbehoud", integendeel; hij laat ons zien hoe de Kerk zich moet gedragen om waardeering in de oogen der machthebbers te vinden.

Laten we toch bedenken, dat dagelijks 75 mil- lioen menschen (of zijn het er meer) opgewekt worden om te leven en te handelen, zooals die man het wil. En dat in deze tijden, waarin het nationale leven volle aandacht vraagt, krachtig de eisch van Gods Woord verkondigd moet wor- den ook dit leven (in al zijn geleidingen) naar Zijn ordinantiën te richten. Dat de Kerk dit „voorbe- houd" moet maken.

* * *

Keeren we nu naar het boekje van Brachmann terug.

Hij zegt, dat de (door hem gelaakte) houding der Kerk voortkomt uit haar belijdenis van schuld en zonde. Zij, (de Kerk), luidt het, heeft een andere basis dan die van het volksche bestaan. De grond- slag van de Evangelische theologen is de door het semietische Oosten overgebrachte voorstelling van den paradijsachtigen oertoestand der wereld, die aan alle historie voorafgaat. Deze oertoestand, zegt men vervolgens, heeft zich niet kunnen hand- haven. Maar het verlangen naar hem, dat in een, slechts dogmatisch te begrijpen, verlossing zijn voorloopige vervulling ervaart, is, meent men, ge- bleven. In ieder geval: de wereld staat onder het minusteecken. D.w.z. die wereld is principiëel ver- keerd. Maar, vervolgt Brachmann, de volksche op- vating van het bestaan kent geen paradijsachtigen oertoestand in den zin van den voor-Aziati- schen-Oosterschen mensch. Hij kent het bestaan slechts als strijd om het bestaan. „De strijd is de vader van alle dingen", zegt de Grieksche phi- losoof Heraclitus. Met hem begint het leven, in hem bereikt het zijn hoogtepunt, met hem sluit het af. Leven en dood vormen hier een onverbroke- lijke eenheid, die het verhindert den dood (zoo- als Paulus het doet) te verstaan als de „bezoldi-

dit maatschappelijk „leven" zich „uit". Dit zijn alle uitspraken van Kuyper zelf.

Kuyper verduidelijkt zijn bedoeling als hij er op wijst, dat de wetenschap, beoefend in de univer- siteit, „niets anders is dan de aanwending van het ons ingeschapen onderzoekings- en denkvermogen op den kosmos, en de kunst niet anders dan de natuurlijke productiviteit van ons verbeeldings- leven." Een kerk is er, „wijl het God behaagd heeft den mensch behoefte aan godsvrucht en aan- bidding in te scheppen."

De eigensoortigheid der sovereen kringen leidt dus tot het aannemen van de eigensoortig- heid van het daarin werkende „leven"; of — anders gezegd — van de daarin zich roerende „levensuitingen". Ja, eigenlijk is het zelfs omgekeerd: omdat er in die kringen van kerk, staat, wetenschap, kunst enz. een eigen levens- uiting van den mensch gevonden wordt, die daarin domineert en die eigensoortig en dus niet herleidbaar is tot andere levensuitingen — daár- om zijn ze sovereen t.o.v. elkaar. Die sovereen- teit rust op de eigensoortigheid van het in de kringen werkende leven.

Maar dit eigensoortige „leven" is weer gebon- den aan bepaalde, door God daarvoor gestelde wetten. Het ééne (het eigensoortige „leven") is absoluut onbestaanbaar zonder het andere (de eigensoortige wetten).

En zoo komen we ook op deze wijze tot de con- clusie, dat Dr Kuyper reeds de idee van souve- rene wetskringen (kringen van eigensoortige wet- ten met het door die wetten bepaalde en be- heerschte eigensoortige leven) heeft gegrepen.

* * *

En de wijsbegeerte der wetsidee — zij had alleen die idee over te nemen en uit te werken naar streng wetenschappelijke methode, rekening hou- dend met den stand van het huidige wijsgeerige en vakwetenschappelijke onderzoek, om aldus ook deze door en door Schriftuurlijke visie (om een geliefkoosde uitdrukking van Kuyper zelf te be- zigen) „aan te passen aan het moderne bewustzijn." Natuurlijk met meedoogenlooze handhaving van de ééne albeheerschende antithese.

H.

C. V.

ging der zonde". Dientengevolge staat binnen de volksche, dat is binnen de Duitse opvatting van het bestaan, al het zijn en gebeuren niet onder een negatief, maar onder een positief teken. Daarmede is het leed over het kwaad principiële opgeheven. Het donker en het kwaad is hier niet grond voor klagen, maar oproep tot den strijd. De strijd regeert niet alleen bepaalde historische uren, maar de geschiedenis als zoodanig. Deze geschiedenis is echter niet het resultaat van een diepen val, dien de mensheid eens gedaan zou hebben, maar met haar begint het menselijke leven.

Daaruit, gaat Brachmann nu verder, volgt nu, dat alleen de volksche opvatting van het bestaan, tegen het geestelijk voorbehoud, zooals het kerkelijk Protestantisme dat maakt, gevrijwaard is. In het licht van deze wereld- en levensbeschouwing (de volksche) moet de aanval van Rosenberg op het kerkelijk-Protestantisme voorbehoud in nationale aangelegenheden, dat buitengewoon sterk verbreid is, gezien worden. Slechts zoo doet men aan Rosenberg recht. Dan erkent men echter ook, dat hij een bijzonder zieke plek in het Protestantisme heeft getroffen. De handhaving van dit voorbehoud bindt het, gewild of ongewild, aan Rome. Zolang het geestelijk voorbehoud blijft bestaan, is een totale „inzet", een algeheele krachtsinspanning tegen het bolsjewisme, niet mogelijk. Want (en deze motiveering is zeer merkwaardig, sch.) dan dringt zich dadelijk de vraag op: „wie kan weten wat God aan de wereld met het bolsjewisme heeft te zeggen? Het is geen toeval, dat deze vraag juist ook binnen het Duitse kerkelijke Protestantisme altijd weer opgeworpen is, heelmaal nog afgezien van het feit, dat de wereldkerk-beweging en het wereldprotestantisme zich voortdurend ernstig met haar bezighoudt. Deze feiten, die niet geschikt zijn het bolsjewisme vernietigend te treffen — en slechts zoo wordt het werkelijk getroffen — heeft Rosenberg bij zijn aanval op het oog. Verlamming beteekent op dit gebied: overgave.

Het is, zooals ook uit verdere gedeelten van het geschrift van Brachmann blijken zal, noodzakelijk zich in dezen tijd ernstig met zijn uiteenzettingen bezig te houden. Een verkondiging als die van dezen ex-theoloog (we herinneren er aan, dat Brachmann een oud-leerling van Barth is) houdt niet bij de grenzen op. Ook de „geestelijke levensruimte" van de dragers der door hem vertolkte wereldbeschouwing, dekt zich niet met die, welke door staatkundige grenzen is ingesloten. Vooral die „geestelijke levensruimte" niet. Haar uitbreiding is voor het snel bereiken van de in den huidige strijd gestelde doeleinden van de allergrootste betekenis.

En welke die doeleinden zijn, leert Brachmann ons overduidelijk.

Slechts een kerk, die zich volkomen aan de volks-gemeenschap bindt, haar idealen zonder critiek aanvaardt en haar belangen geheel dient, heeft in zijn oogen recht van bestaan. Die kerk mag vooral niet leeren, dat ook die gemeenschap schuldig staat, dat ook haar leiders aan Gods geboden onderworpen zijn. Neen, zulk een „voorbehoud" is uit den boze. En wanneer zij daaraan uiting geeft, begeeft zij zich op „politiek terrein", moet zij dus de meest scherpe bestrijding ondergaan. Zoo wordt getracht haar het zwijgen op te leggen. Zwijgen namelijk, wanneer zij haar gehoorzaamheid aan haar Heiland wil belijden.

A.

B. L. B.

De Doeve.

De Doeve, door J. K. v. Eerbeek. — D. A. Daamen's Uitgevers Mij., Den Haag.

Dit is het tweede posthume werk, dat van den schrijver J. K. van Eerbeek verschijnt. Verleden jaar, kort na Van Eerbeek's dood, verscheen „Asuncion". Uit het prospectus van den uitgever blijkt, dat de literaire nalatenschap van den schrijver nog een volledig manuscript bevatte. En nu ligt dan, als een waardevolle erfenis, „De Doeve" voor ons.

Wie geen gevoel voor humor heeft, moet dit boek liever ongelezen laten. Hij zal in „De Doeve" niet veel meer zien dan een soort „Dik Trom" voor-groote-menschen. En na de lezing van dit levensrelaas van een achterbuurtjongen zal hij zich misschien verwonderd afvragen: is dit dezelfde auteur die het moeilijke „Lichting '18" schreef, en het gracieus-weemoedige „Asuncion"?

Dat Van Eerbeek een boek heeft kunnen schrijven als „De Doeve" bewijst weer overduidelijk hoe veelzijdig het talent van dezen grooten schrijver geweest is. Nu behoeft men echter maar één boek van Van Eerbeek gelezen te hebben om te weten hoe groot zijn gevoel is voor den echten volks-humor. Hij heeft, en dit komt in dit laatste boek

wel heel sterk uit, die intense belangstelling voor de kleine dingen van het dagelijksche leven, die men slechts aantreft bij hen, die alle dingen in de juiste proporties zien. Van Eerbeek heeft het de moeite waard gevonden om een boek te vullen met de wederwaardigheden van den Doeve. Welnu, het is ook de moeite waard. Omdat Van Eerbeek het doet zooals hij dat alleen heeft kunnen doen.

De gedachte rijst onder het lezen telkens weer bij ons op: wat moet de schrijver zelf intena veel plezier van deze historie gehad hebben, wat moet hij het met groot genoegen geschreven hebben! Wie Van Eerbeek's schrijfwijze kent, weet dat de auteur in zijn boeken niet op den achtergrond blijft. Op een typische wijze leidt deze schrijver u als het ware in zijn boek rond. Hij wijst u heel apart op een bepaald punt en zegt: let hier nu eens bijzonder op. In „De Doeve" doet hij dit ook weer. Sommige scènes heeft hij zoo precies voor zich gezien, dat het hem spijt, dat de lezer het zelf niet heeft kunnen genieten. Een heel sterk voorbeeld is wel de historie in hoofdstuk XI. De Doeve is dan al boekdrukkers-leerling. Zijn baas heeft een stelletje vrijkaarten gehad voor een voorstelling, en nu trekken de leerjongens er op af.

„Toen ze des avonds op stap gingen, stond hun de huid strak om het hoofd van de groene zeep.

In groot pontificaal trokken ze door de straat. Ze hadden allen hun Zondagsche pakken aan; van dat zakkengoed was dat; en gummiboorden droegen ze om den hals.

Als u ze had zien loopen... Hoe jammer dat u hen niet hebt zien loopen... Daar was allereerst de Kikkert; die had z'n pet zoo stijf op het hoofd, dat dit precies 'n pot met 'n deksel er op leek. De ooren aan weerszijden leken hengsels, waar men hem mee kon opbeuren. Hij deed niets dan kijken en glimmen."

Van dergelijke prachtige beschrijvingen is dit boek vol. Het is een groote verleiding om meer citaten te geven. Want „De Doeve" is geen boek waarover men lange beschouwingen moet schrijven. Wien dit boek „ligt", die wordt er op de eerste bladzijde al door ingenomen. En wien het niet ligt, dien is het niet aan te praten. Zoo is het toch eigenlijk met heel het werk van Van Eerbeek gesteld, zij het dan niet in zoo'n sterke mate als bij „De Doeve".

Tintelend van humor is heel deze beschrijving van de kleinstedsche achterbuurt, met zijn merkwaardige bewoners. „Het soort jongens, dat er in 't Atje opgroeide, staat in geen boek beschreven. Rare, lompe rabauwen — met groote, gulzige oogen en vreemd model achterhoofden. Als ze gewoon praatten, leek het of ze ruzie hadden."

In dat wereldje is de Doeve de Tijn Uilenspiegel. Hij neemt wien hij nemen kan, zonder medelijden. De onnoozele Teunis Koldies is zijn hangijzer. De Doeve kan den jongen gewoonweg niet zien of hij moet hem even 'n hak zetten. En toch zoeken ze steeds elkaars gezelschap.

Wat we in den taalvirtuoos Van Eerbeek verloren hebben — we voelen het weer zoo heel sterk in dit boek. Elke bladzijde getuigt van zijn bijzondere beschrijvingskunst. Hoe sterk spreekt zijn kunstenaars-visie uit de beschrijving van den dood van „Schottien". Schotterink, het zwijgzame, ziekelijke kereltje, is Doeve's leermeester in de drukkerij. Ze werken aan één machine. Hoe fijn teekent Van Eerbeek dezen man, die aan het eind van zijn krachten is, en voor wien de machine een onverbiddelijke beul is die nooit pardon geeft.

Als „Schottien" zich even van de pers verwijdt, en langer weg blijft dan gewoonlijk, gaat de Doeve hem zoeken.

„In de kleedkamer vond hij Schottien. Het vertrekje was niet groter dan een bedstee; de Doeve kon er nooit bij in, en moest zich altijd in de werkplaats uitkleeden.

Daar lag Schotterink. Hij had een stapel afvalpapier van de drukkerij onder zich; hij lag met opgetrokken knieën, rug en schoenen geschoord tusschen de muren van de nauwe kast.... Het hoofd was achterover gevallen tegen den muur. Hij sliep. Het spaarzame haar lag dun over den schedel; een door de „mesiene" en zijn dagtaak verbeuld en verkankerd kereltje, dat hier het donker van de kast had opgezocht om tot den slaap, tot zichzelf, in te keeren."

Wie zoo schrijven kan is een zeer begaafd prozaïst. En „de Doeve" is er weer een bewijs te meer van, hoe groot de plaats is die Van Eerbeek in onze letteren innam, en in zal blijven nemen.

M.

Gr. GILHUIS-SMITSKAMP.

ZENDING EN EVANGELISATIE

De Christelijke Boodschap in een Niet-Christelijke Wereld.

IX.

In de voorafgaande artikelen hebben wij meer dan eens gesproken over het „bijbelsch realisme" van Kraemer en over den invloed, dien zijn be-

schouwingen hebben ondergaan van de theologie van Karl Barth. Wij willen thans over deze beide onderwerpen nog enkele samenvattende opmerkingen maken en daarmee deze reeks artikelen over het boek van Kraemer besluiten.

Over het „bijbelsch realisme" schrijft Kraemer op vele plaatsen in zijn werk, maar nergens zoo opzettelijk als in het derde hoofdstuk, waarin hij ook ten aanzien van andere punten zijn theologisch uitgangspunt nader omschrijft.

Toch is het mij niet geheel duidelijk geworden, wat Kraemer met zijn „bijbelsch realisme" bedoelt. Zooveel is echter wel zeker, dat Kraemer met dezen term vooral wil aangeven, dat de bijbel ons geen theorieën biedt, geen afgerond stelsel van waarheden, maar de „realiteiten" van Gods openbaring. Geheel in overeenstemming dus met Kraemer's actualistisch openbaringsbegrip, waarover wij vroeger reeds gehandeld hebben.

Nu zijn wij het geheel met Kraemer eens, dat de bijbel geen systematisch handboek is, maar Kraemer gaat o.i. toch te ver, wanneer hij gaat bestrijden, dat ook uit de beginselen, die ons in den Bijbel worden geopenbaard, geen systematisch geheel van dogmatische waarheden of ethische voorschriften zou zijn op te bouwen. Kraemer haalt met groote instemming aan de bekende, (doch m.i. sterk naar een dualistische opvatting van de verhouding tusschen gelooven en weten neigende) uitspraak van Pascal: „Dieu de Jésus Christ, non des philosophes ou des savants", en concludeert op grond van zijn opvatting van „openbaring" en „bijbelsch realisme", dat de bijbel niet alleen zelf geen theologie geeft, maar dat de theologische vraagstukken, zooals bijv. die van transcendentie en immanentie Gods en van de creatio ex nihilo voor „het bijbelsch realisme" volkomen irrelevant zijn (bl. 66). Zelfs schijnt Kraemer te meenen, dat het vraagstuk van de „eewigheid of niet-eewigheid" van de wereld altijd onopgelost zal moeten blijven (bl. 68).

Nu gaat het hier ten deele om scholastieke, vooral door de Grieksche filosofie beïnvloede probleemstellingen, maar Kraemer schijnt over het algemeen bang te zijn om het christelijk geloof met kennis en vooral met systematische kennis in verband te brengen. Door zijn strijd tegen gnosis en Roomsche verintellectualisering komt hij er toe de systematische uiteenzetting der openbaring een „intellectualistische verwringing van het geloof" en „één van de meest rampzalige (disastrous) misvattingen van het christelijk geloof" te noemen, waarbij hij schijnt te vergeten, dat het geloof ook een „zeker weten" is en dat wij van „geloofskennis" mogen spreken. Ook de systematische uiteenzetting in de dogmatic heft het mysterie niet op. Wij pogen alleen de door God zelf geopenbaarde waarheden in onderling verband te zien. Het wonderkarakter van de openbaring en van het geloof wordt daardoor niet weggenomen. Integendeel. De veelvuldige rijkdom van het wonder der openbaring komt er te heerlijker door uit. De openbaring omvat meer dan Kraemer schijnt aan te nemen. Volgens Kraemer (bl. 73) openbaart God alleen Zijn verlossingswil aan den mensch (hij verwijst daarvoor naar Ef. 1:9); maar wanneer Johannes zegt, dat Christus ons den Vader heeft verklaard (Joh. 1:18; zie ook 17:26; Matth. 11:27 e.v.), dan omvat dat meer dan Gods wil alleen. Wij kunnen blijken Joh. 17:3 God kennen, al is dit kennen allermint een begrijpen, en zooals vanzelf spreekt altijd geloofskennis. En wanneer het God behaagt Zich Zelf aan ons te openbaren, hebben wij niet alleen de taak, om van dezen openbaringsinhoud tegenover anderen te getuigen (bl. 72) maar mogen wij deze geloofskennis ook in onderling verband brengen en tot een systematisch geheel verwerken. Als dit „de zonde is, die elke leerstellige orthodoxie lichtelijk omringt" (bl. 72), dan is Kraemer daarin zelf ook vervallen, wanneer hij blz. 73 v.v. spreekt over de incarnatie, over de rechtvaardiging door het geloof alleen, over de verzoening door Christus en over het Koninkrijk Gods. Of schuilt deze „zonde" in de systematisering alleen? Het is overigens wel eigenaardig, dat een theoloog als Barth, die ook om dezelfde redenen van geen „dogmatic" in de gewone betekenis van het woord wil weten, hard op weg is om een omvangrijker „dogmatic" aan te bieden dan zelfs die van Kuiper en Ravinck. Wanneer een dogmatic maar naar dialectisch systeem gegeven wordt, schijnt er niet zooveel bezwaar meer tegen systematisering te bestaan.

Nog veel sterker dan tegen het opbouwen van een christelijke dogmatic (waarvan tenminste het bestaansrecht wordt toegegeven bl. 65, en de mogelijkheid erkend, dat ze aan den bijbel kan worden ontleend bl. 64, al mag ze dan niet met de data van het bijbelsch realisme worden geïdentificeerd bl. 83) protesteert Kraemer tegen het construeeren van een „christelijke ethiek", waarin het voor alle tijden geldende bevel van God aan den mensch zou zijn geformuleerd. De Christelijke ethiek, zegt Kraemer (bl. 88), ligt buiten de sfeer van de gangbare ethische rubrieken. Niet alleen is de bijbel geen handboek voor ethiek en bevat ze geen uitgewerkte politieke of sociale programma's (hetgeen wij natuurlijk volkomen met Kraemer eens

zijn), maar ze uit den bijbel (bl. 93, 94) „christelijke of maatschappelijke niet sp. Nieuwe Test alle tijden lieke, sociale 93, 95), al v bl. 93 tot ec kinderen v meeningen kende verze overheid bij principes (bl. 97). need radica spraken van gesties voor tijden gelden lijke oplossi waarin ze g tieve waarb dynamische vast te legg lijke ethiek' blik tot oo situatie van „Geholde l

Hoeveel kingen Krae over de the vrijheid van heid van he den geloovi legalisme el nen vereenis voorzoover ons toch ni aandringend ons den bi waarin God principia h en waaruit wen. Kraem de bindende ethische lev van den so van het o accentueerin van het Chr eener posit Gods in de stenimng is belsch reali stenimng i Schrift ons de eischen, wereld, met cultuur, we

Het ligt v van Kraem Barth en Br te loonen. I Brunner be reeds geschi te gelegene Barthianism behandelen. Kraemer in stuk (over l „geloofskenn de openbar brengen, ze zijn karakter gedeelte (o denken, dat legalisme is Woord gege in systemat niet de vrij listisch zich als vrijgem naam aan e Zijn Woord principia g boden wor alle terrein ninkrijk Go

Met een v boek van R goanen. Ik gaf ons ee met profeti nisme en re wereld, en e te bewogen

1) Ik noem stuk V over Dooyeweerd, Gebot und d org. 1935, bl. 487 v.v.; id 1936; H. Col Schilder „Jez Christus en h lenburg Wn bl. 66 v.v.).